

Vzpomínky NA ZÁCHRANU VALAŠKY

V rubrice Biodiverzita – rozmanitost života se věnujeme především starým a krajovým odrudám, tedy kulturním rostlinám. K zemědělství však stejně jako rostliny patří také hospodářská zvířata. I u nich najdeme cenná starobylá plemena, která v minulých staletích žila společně s člověkem. Jedním z nich je také původní valašská ovce – valaška. Požádali jsme pana Ing. Petra Šimečka ze Starých Hamer, aby zavzpomínal na záchranu tohoto plemene, protože právě on stál při nejdůležitějších okamžicích, rozhodujících o přežití této ovce. Pan Šimeček naší prosbě ochotně vyhověl, a tak můžeme napínavou historii záchrany původní valašky přinést našim čtenářům. Text pamětníka ponecháváme i se zachováním některých nářečních tvarů slov.

Původní a zušlechtěná valaška

Ještě na začátku sedmdesátých let se na Slovensku vyskytovala stáda původních valašek nebo stáda v zušlechtěvacím procesu, kterých část tvořily původní valašky. Zušlechtěvací proces byl dobře připraven a plemenářská služba pracovala na vysoké úrovni, takže na začátku osmdesátých let už byla původní valaška raritou. Není se co divit, byl to i ekonomický zájem chovatelů. Zušlechtěné valašky ve všech třech užitkových směrech předčily valašky původní.

Rozdíl mezi původní a zušlechtěnou valaškou:

Zušlechtěná valaška má vyšší stříž vlny, asi o 40 % (cca 3,5 kg) a vlna je jemnějšího sortimentu – CD (původní valaška DE-F). Zušlechtěné valašky jsou většího tělesného rámce – asi 50 kg, původní valaška 35 kg. Dojivost zušlechtěných valašek je o 20 – 25 % vyšší a také plodnost je o něco (10 – 15 %) vyšší. Vyšší užitkovost ve všech směrech je ale vykoupena a pod-

míněna lepšími podmínkami – krmení, pastva, ustájení. Jestli se u zušlechtěných valašek snížila odolnost, nevím. V tak tvrdých podmínkách, jako byly ty původní, se už snad ovce dnes nechovájí. Asi by hned přijela televize Nova...

Původní valašky měly rozhodně vynikající kompenzaci růstu – po období ve špatných podmínkách se rychle a bez následků jejich stav v příznivějších podmínkách zlepšil. To bývalo kolikrát po zimě, kdy ovca zhodila i 15 kg. Na pastvě pak za tři týdny to na ní nebylo poznat.

Za pět minut dvanáct

Tehdy jsem si uvědomil, že něco nenávratně mizí, a tak jsem navrhl Ing. Martinu Malíkovi a Ing. Martinu Mikušovi z VÚO (Výzkumného ústavu ovčiarského) Trenčín, aby se zamysleli nad uchováním původní valašky v čisté formě. Řekli mi, že

Valašky na pastvě

to dají do plánu „úloh na budoucí pětiročnici“. Z jejich odpovědi mi tak bylo jasné, že to už bude pozdě. Tenkrát mi Mikuš s Malíkem řekli, že to není problém, že stačí vybrat ze stád minus varianty. To je podle mě nesmysl. Na minus variantu se většinou vážou i další negativní vlastnosti. (Minus varianty při výběru zvířat, konkrétně u ovcí, jsou ty, které mají hrubou vlnu nevyrovnaného sortimentu, jsou menšího tělesného rámce, málo dojí atd. Ty se v běžné chovatelské praxi vyřazují z chovu.)

Začal jsem (1983) tedy pátrat sám a s Ing. Švecem z VÚO, který právě odešel do důchodu. Tehdy jsme zjistili, jak perfektně je realizovaný zušlechtěvací proces. Třeba v Osturni, kde jsme si dělali velké naděje. Tam soukromníci vyháněli na začátku každé sezóny na svoje čtyři salaše tisíc ovcí. S veterinářem jsme tam při tuberkulizaci dobytka v listopadu prošli všechny stáje v dědině. Dohromady v nich byla čtyři ukázková stáda zušlechtěné valašky, ale ani jedna ovca původní.

Nakonec se nám podařilo najít sedm ovcí a dva barany. Byly ze Starých Hamer, z Piosku u Jablunkova a z Terchové. Lidé je nechtěli prodat, uvědomovali si, že mají něco výjimečného a chtěli dvojnásobnou cenu, než byla běžná – tehdy byla ovca za 300 Kč. Tenkrát jsem se o tom zmínil i doc. dr. Ing. B. Čumlivskému, CSc. Ten mi nabídl zvířata ze školního statku Amálie u Lán. V kolekci různých plemen ovcí, sloužících jako demonstrační materiál pro výuku, byly i dvě ovce a baran valašky. Ten byl důležitý – získal jsem třetí krevní linii. Docent Čumlivski mi řekl, že je má z Bieleho Potoka u Ružomberoku a že to bylo stádo, kde po sto let probíhala jenom příbuzenská plemenitba. Do stáda za tu dobu prý nepřibyl ani jeden kus odjinud. ➡

Beran původní valašky

➔ Valašky ve skanzenu

Potom, asi za čtyři roky, co jsem na Starých Hamrech stádo zkonolidoval, tak jsem dva roky přesvědčoval rožnovský skanzen, že mají v názvu Valašské muzeum a že by měli místo severokavkazských ovcí chovat a uchovat původní valašky jako kulturní dědictví. Jsou muzeum a honbu za produkcí a užítkovostí ať přenechají třeba školnímu statku v Rožnově nebo JZD ve Velkých Karlovicích. Chtěl jsem vyloučit riziko, že bude taková vzácnost jen na jednom místě, a taky jsem si něco sliboval od prostorové izolace. Nakonec se dal přesvědčit **Ing. Václav Tetera**. Byl ve skanzenu ovocnářem a uchovával tam staré odrůdy ovocných stromů. To, že se část ovcí dostala do Rožnova, se později ukázalo jako rozhodující pro záchranu plemene. Po nějaké době (asi 1988) doc. Čumlivski po mně chtěl, abych mu dodal dvě ovečky a dva baránky. Odletěli tehdy z Ruzyně do Mnichova na univerzitu. Později jsem se dozvěděl, že tam z nich vyrostlo dvěstěpadesátihlavé stádo.

Když v roce 1995 vlci decimovali ovce na Starých Hamrech, nevynechali ani valašky. Zrovna jsem byl ve Švýcarsku na pozvání organizace „Pro specie Rara“. Ta se zabývá uchováváním starých odrůd a plemen. Na zpáteční cestě jsem se v Českých Budějovicích z televize dověděl, co se stalo. Po návratu jsem zbylých pět kusů ze Starých Hamer, z nichž byl jeden baran, převezl na Svojanov. Tam je měl na hradě kastelán a zároveň ovčák **Jirka Čtrnáct** jako atrakci. Když tam skončil, koupil je **Vejčík** do jižních Čech. Já jsem si později z Rožnova vybral několik kousků, a tak je chovám znovu.

Valašky zachráněny

Ing. Tetera přebytečné kusy ze skanzenu rozšiřoval mezi zájemce po severní Moravě a po Slezsku. Po nějaké době byla původní valaška i oficiálně zařazena mezi genetické rezervy, má dnes svou plemenou knihu, existuje klub chovatelů původní valašky. Dnes má velkou zásluhu na odborném zázemí chovu valašky pracovník Výzkumného ústavu živočišné výroby v Uhřetěvsi **Ing. Michal Milerski** z Nydku.

V roce 2008 JZD Staré Hamry vybudovalo naučnou stezku přes Gruň na Bílý kříž. Jedno ze zastavení, hned před bačovskou chyžou na Gruni, je pomník valašské ovci. U tohoto zastavení je socha původní valašky pod javorem od sochařky **Kateřiny Dostálové**. Je v životní velikosti, provedená z lukoprenu, aby po ní mohly i děcka skákat. Jsem majitelem formy, takže bych mohl valašky vyrábět a prodávat jako Vietnamci trpaslíky...

Ing. Petr Šimeček

Foto autor

O stezce na Gruni a o pomníku se více dozvíte na: www.stezka-grun.cz.

POZNÁMKA:

Ing. Šimeček kromě valašky uchovává také krajskou odrůdu místního žita – tzv. „jařynu“, kterou nabízí zájemcům prostřednictvím Seznamu starých plodin Gengelu (v archivu Bio najdeme článek o „jařyně“ v čísle 4/2001 pod názvem Beskydské jarní žito). O ekologickém hospodaření na Starých Hamrech pak přinesl informace novější příspěvek Lidé na Starých Hamrech v Bio č. 10/2011. (pd)

Jak rostlo divoké rajče na třech různých stanovištích

V minulém čísle jsme přinesli zkušenosti z pěstování několika různých druhů ze Seznamu starých plodin Gengelu. Dnes se podíváme blíže na dvě odrůdy rajčat.

Nahlédněme nejprve k pěstitelce z Valaška, která kromě jiných rajčat vyzkoušela i odrůdu nazvanou Leščukovo oranžové a napsala o ní toto:

Rajče divoké – směs červeného a žlutého typu – v plné plodnosti na záhonku v srpnu

Foto – J. Pavlík

Letos pro mě bylo milým překvapením rajče Leščukovo oranžové. Nádherná, zářivě oranžová barva, takovou jsem u rajčete ještě neviděla. Chuť velmi dobrá. Plody jsou docela velké, velmi pravidelné a na rostlinkách působí velmi pěkně a „svítí“ do dálky. Sazeničky byly robustní, stonky tlusté a tou svojí robustností se výrazně lišily od ostatních odrůd, vypadaly tak trochu jako potvůrky „Adély“ :) Přitom výšku měly tak akorát, přesně do stropu skleníku. Ostatní odrůdy tyčkových rajčat mají vždycky chuť růst výš, než je strop skleníku. Toto rajče dodá připraveným jídlům barevný „šmrnc“, např. v leču s červenými rajčaty, na pizzu a podobně.

*

Pokusnice z Podkrkonoší zase pěstovala rajče divoké červené, a to dokonce na třech různých stanovištích – tedy s nadsázkou bychom mohli říci, že šlo o jakýsi srovnávací pokus. Zde jsou její výsledky:

Zastavení místní naučné stezky věnované původní valašce – včetně modelu ovečky v životní velikosti.